

SYLWESTER CZOPEK

GRUPA CZERNICZYŃSKA JAKO WYNIK LATENIZACJI WSCHODNIEJ LUBELSZCZYZNY

WSTĘP

„Grupa czerniczyńska” jest terminem od niedawna spotykanym w literaturze przedmiotu (A. Kokowski 1983; S. Czopek 1985a, s. 101 i n.; tenże 1985b, s. 385 i n.)¹. Wprowadzenie tego pojęcia było konsekwencją znacznego przyrostu bazy źródłowej, pozyskiwanej w wyniku systematycznej penetracji archeologicznej wschodnich terenów województwa zamojskiego. Akcja ta, trwająca od 1978 roku, objęła w pierwszej kolejności badania powierzchniowe, w drugiej zaś prace wykopaliskowe na wybranych stanowiskach. W początkowym okresie badań wyselekcjonowano grupę stanowisk, z których materiały nie odpowiadały żadnym „tradycyjnym” jednostkom kulturowym. Stosunkowo najwięcej cech wspólnych wydawały się one mieć z kulturą zarubiniecką, stąd też określono je jako należące właśnie do niej (S. Czopek 1981). Kolejne sezony badawcze przyniosły nowe partie materiału zabytkowego, który dał podstawę do wydzielenia grupy czerniczyńskiej. Wymienić tu trzeba badania wykopaliskowe na cmentarzysku i osadzie w Czerniczyńcu² (stan. 20 i 21) oraz osadzie w Masłomęczu (stan. 22). Materiały ceramiczne grupy czerniczyńskiej pozyskano także w trakcie prac wykopaliskowych prowadzonych na stanowiskach z innych okresów – Hrubieszów-Podgórze, stan. 1A i Wronowice-Paprzyca, stan. 5.

Porównanie materiałów grupy czerniczyńskiej ze znanymi z literatury stanowiskami pozwala na zaliczenie do niej „późnolateńskiej” fazy osadnictwa na stanowisku I w Werbkowicach-Kotorowie (T. Liana, T. Piętka-Dąbrowska 1962; T. Dąbrowska, T. Liana 1963). Jej przynależność kulturowa nie była jednoznacznie określona. Zwracano jednak uwagę na jej

¹ Niniejszy artykuł został napisany w 1985 roku jako referat wygłoszony na konferencji „Problemy latenizacji”, która odbyła się w dniach 11–12 listopada 1985 roku we Wrocławiu (organizator – Zakład Archeologii Nadodrza IHKM PAN).

² Wszystkie wymieniane w pracy miejscowości z zasięgu grupy czerniczyńskiej leżą w granicach województwa zamojskiego, dlatego też zrezygnowano z podawania w tekście każdorazowo tej samej przynależności administracyjnej.

związki z kulturami: przeworską, zarubiniecką i pomorską³ (T. Dąbrowska 1968, s. 72).

Ze względu na fakt, że materiały grupy czerniczyńskiej (poza stanowiskiem w Werbkowicach-Kotorowie) nie są szerzej znane, konieczne jest ich nieco dokładniejsze zaprezentowanie.

CHARAKTERYSTYKA ŹRÓDEŁ

ŹRÓDŁA NIERUCHOME

Do tej pory zlokalizowano i przebadano jedno cmentarzysko – Czerniczyn, stan. 20. Ze względu na znaczny stopień zniszczenia stanowiska nie udało się uzyskać pełnego zestawu informacji, których zwykły dostarczać badania na cmentarzyskach. Wyeksplorowano 5 grobów, z których 3 czytelne były prawdopodobnie jako pochówki jamowe, w dość dużych, zbliżonych do owalu jamach. Ich wymiary wynosiły: 175 × 97 cm, 240 × 151 cm i 160 × 82 cm. Dwa pozostałe, znacznie zniszczone przez głęboką orkę, manifestowały się jako skupiska ceramiki i przepalonych kości. Odkryte na cmentarzysku zabytki (ceramika, skręt z drutu brązowego i gładzik kamienny) nie pozwalają na określenie ich funkcji w inwentarzach grobowych. W jednej jamie (grób nr 3) obok ceramiki znaleziono bryłkę przepalonych kości, sprawiających wrażenie złożenia w pojemniku organicznym (ryc. 1). Te dość skąpe informacje nie mogą być oczywiście podstawą do szerszych wniosków w zakresie obrządku pogrzebowego. Zwrócić wypada jednak uwagę na analogie wymienionych wyżej jam grobowych (co do ich charakteru i rozmiarów) do podobnych obiektów występujących w kulturze zarubinieckiej (L.D. Pobol 1971, s. 78; E.V. Maksimov 1972, s. 99; K.V. Kašparova 1976, s. 34).

Nieco więcej materiałów dostarczyły badania osad. Rozmieszczenie ceramiki na powierzchni stanowisk daje pewne wyobrażenie co do wielkości i charakteru osad. Wydzielić więc można osady rozległe (do 5 ha), ze znaczną ilością materiału zabytkowego oraz małe (około 0,5 ha), z niewielką ilością zabytków na powierzchni. Typ pierwszy reprezentuje np. osada na stanowisku 21 w Czerniczynie, typ drugi osada w Masłomęczu, stan. 22. Badania wykopaliskowe pozwoliły na wyróżnienie następujących typów obiektów:

– obiekty prawdopodobnie mieszkalne o kształtach owalnych (115 × 240 i 340 × 240 cm), prostokątnych (210 × 220 cm) i nieregularnych (przybliżone wymiary – 720 × 560 i 340 × 200 cm), znane z Werbkowic-Kotorowa (T. Liana, T. Piętka-Dąbrowska 1962; T. Dąbrowska, T. Liana 1963) oraz zbliżone do owalu (250 × 350–400 i 200 × 350 cm) z Masłomęcza i Czerniczyna,

---

³ Kultura pomorska jest tu rozumiana w swym szerszym zakresie znaczeniowym, to jest łącznie z tzw. kulturą grobów kloszowych. Podejście takie (nie odosobnione w literaturze przedmiotu) argumentowałem w innym miejscu (zob. S. Czopek 1985b, s. 368–369).

Ryc. 1. Czerniczyn, woj. Zamość, stan. 20. Bryła przepalonych kości z grobu nr 3.

Fot. A. Kokowski

Abb. 1. Czerniczyn, Wojwod. Zamość, Fundst. 20. Ein Klumpen durchgebrannter Knochen aus dem Grab Nr 3.

Fot. A. Kokowski

- jamy typu gospodarczego, tzw. zasobowe, najczęściej owalne i nieregularne o nieckowatych lub prostokątnych przekrojach, dłuższe średnice obiektów owalnych wahają się od 95 (Masłomęcz) do 160 cm (Werbkowice-Kotorów), zaś nieregularne posiadają wymiary: 150 × 100, 180 × 160, 100 × 260 cm (Werbkowice-Kotorów) i 160 × 138 cm (Hrubieszów-Podgórze),
- piec odkryty w Werbkowicach-Kotorowie (T. Dąbrowska, T. Liana 1963, s. 54), silnie zniszczony, o nieokreślonych wymiarach, konstrukcji i przeznaczeniu.

Obiekty odkryte w czasie badań osad nie posiadają cech szczególnych, które umożliwiłyby ich porównanie z analogicznymi w innych kulturach. Są mało charakterystyczne, stąd też nie wydaje się celowe ich dokładne analizowanie w tym skróconym opracowaniu.

ŹRÓDŁA RUCHOME

Głównym typem źródeł, który dał podstawę do wydzielenia grupy czerniczyńskiej, jest ceramika naczyniowa. Pod względem technologicznym nie jest ona jednolita. Wyróżnić więc można ceramikę czernioną i, znacznie częściej występującą, brunatną czy wręcz pomarańczowo-brunatną. Faktura

powierzchni jest w większości szorstka, często występuje chropowacenie zewnętrznych ścianek naczyń. Natomiast zupełnie sporadycznie pojawia się ceramika silnie wygładzana. W domieszce zwraca uwagę obecność tzw. szamotu, reprezentowanego przez tłuczoną ceramikę i podsuszoną glinę. Jest to jedna z głównych cech dystynktywnych systemu technologicznego grupy czerniczyńskiej. Analogiczną domieszkę spotyka się w masie ceramicznej naczyń kultury zarubinieckiej (V.J. Bidzilja, S.P. Pačkova 1969, s. 64; F.M. Zavarņjaev 1969, s. 108; K.V. Kařparova 1972, s. 69 i n.). Stwierdzono ją także w materiałach osady w miejscowości Goroszowa na Ukrainie (S.P. Pačkova 1983, s. 32). Ceramika z tego stanowiska jest bardzo bliska materiałom grupy czerniczyńskiej⁴. Inne rodzaje domieszek spotykane w ceramice analizowanej grupy to tłuczeń kamienny, piasek oraz sporadycznie występująca mika i domieszka organiczna.

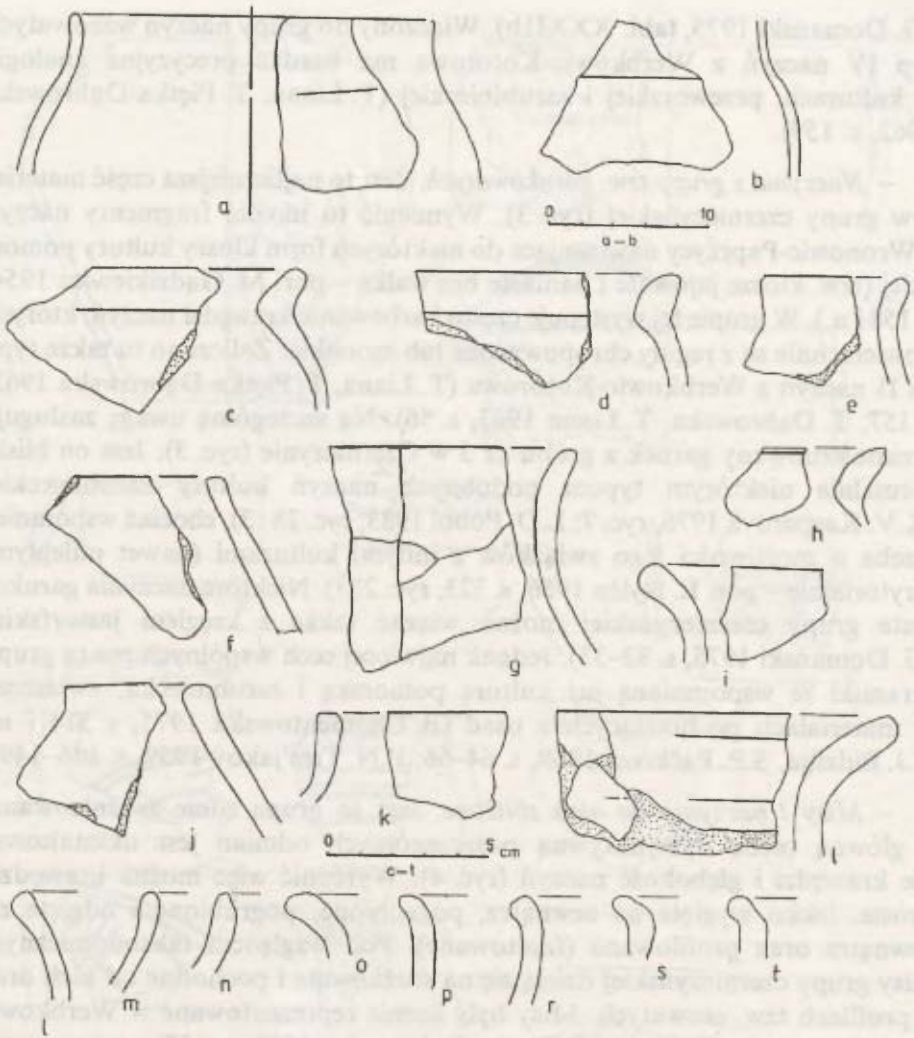
Konieczne wydaje się w tym miejscu podkreślenie dużego znaczenia, jakie powinno się przypisać badaniom technologii wytwarzania ceramiki, dającym w perspektywie możliwość opracowania tzw. algorytmów datowania technologicznego (L. Czerniak, A. Kořko 1980), które ze względu na brak metalowych wyznaczników chronologicznych mogą się stać głównym elementem w chronologii i periodyzacji grupy czerniczyńskiej. Bliższa analiza technologiczna ceramiki ze stanowiska 22 w Masłomęczu pozwoliła np. wydzielić ceramikę odpowiadającą technologicznie kulturze pomorskiej (fragmenty naczyń brunatnych, chropowatych, czasami czernionych od wewnątrz) – około 6% całości zbioru i kulturze przeworskiej (ceramika czerniona, gładka z domieszką miki) – około 1%.

Pod względem morfologii ceramikę grupy czerniczyńskiej można podzielić na następujące typy bazowe (przedstawienie w pełni rozpracowanej typologii nie może mieć jeszcze miejsca ze względu na brak odpowiednio licznych egzemplarzy naczyń i ich fragmentów w pełni przydatnych do analizy taksonomicznej):

– *Naczynia z grupy tzw. wazowatych* i zbliżone do nich, określane także czasem jako dwustożkowate z ostrym załomem. Wchodzą tu między innymi naczynia typu IV oraz niektóre egzemplarze typów I i III wydzielonych dla ceramiki z Werbkowic-Kotorowa (T. Liana, T. Dąbrowska 1962, s. 157) oraz fragmenty naczyń z Czerniczyna, stan. 20, Masłomęcza, stan. 22 i Wronowic-Paprzycy, stan. 5 (ryc. 2). W grupie tej widoczne są wyraźne nawiązania stylistyczne do kultury pomorskiej (ostry załom brzuśca i wyraźne oddzielenie szyjki). Można także mówić o możliwych związkach z kulturą

---

⁴ Informacja ustna dr. A. Kokowskiego, który miał okazję widzieć materiały z Goroszowej. Według niego pod względem technologicznym są one identyczne z ceramiką grupy czerniczyńskiej. Udział ceramiki z domieszką szamotu wynosi na tym stanowisku ponad 90% wszystkich fragmentów. Da się również wyróżnić ceramikę typu „postpomorskiego” – 70% – i ceramikę czernioną – 3–4%.

Ryc. 2. Naczynia (fragmenty) z grupy wazowatych: a – Wronowice-Paprzyca, stan. 5; b, g – Czerniczyn, stan. 20; c-f, h-t – Masłomęcz, stan. 22 (wszystkie miejscowości woj. Zamość).

Rys. S. Czopek

Abb. 2. Vasenförmige Gefäße (Fragmente): a – Wronowice-Paprzyca, Fundst. 5; b, g – Czerniczyn, Fundst. 20; c-f, h-t – Masłomęcz, Fundst. 22 (alle Orte in Woiwodschaft Zamość).

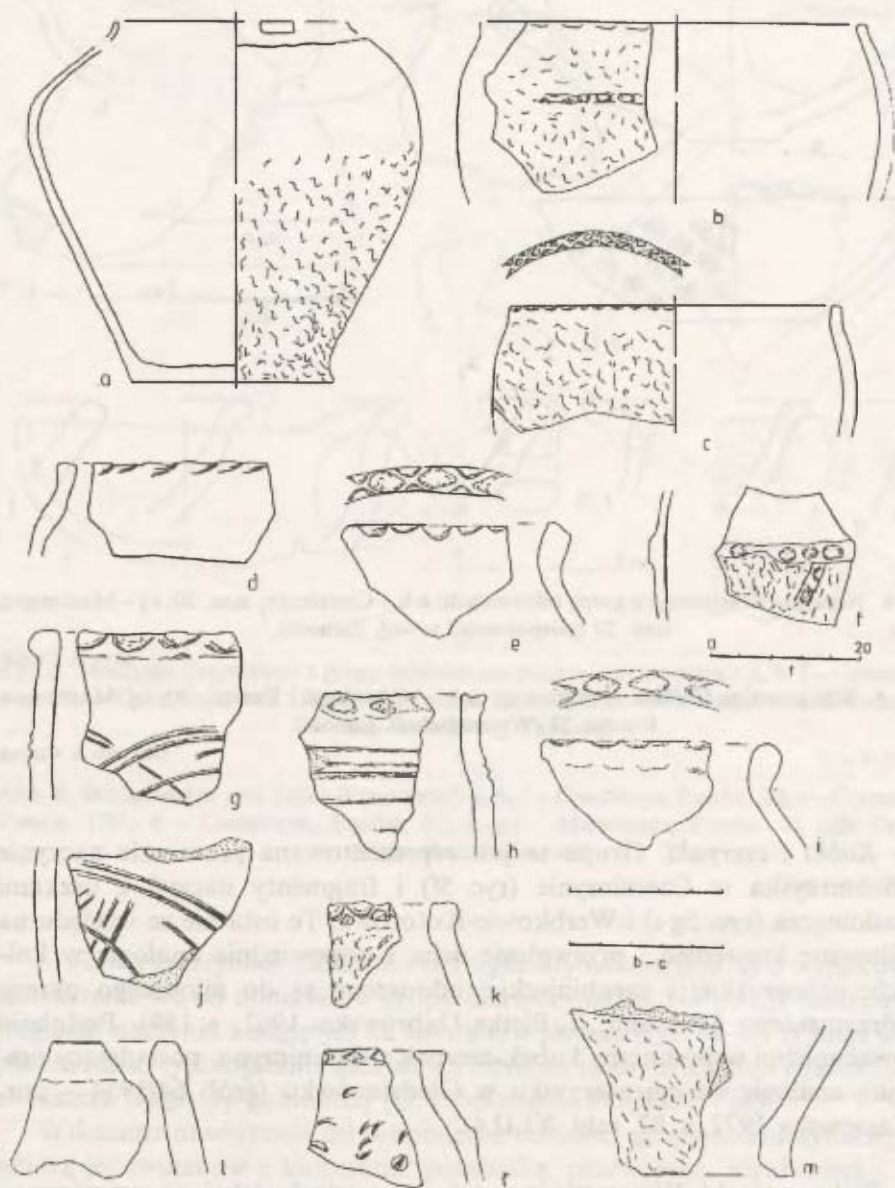
Gez. von S. Czopek

jastorfską, głównie w przypadku naczyń słabiej profilowanych. Do omawianej grupy zaliczono także fragmenty naczyń z pogrubionymi wylewami z Masłomęcza, stan. 22 (ryc. 2). Podobnie ukształtowane brzegi spotyka się w wielu kulturach młodszego okresu przedrzymskiego. Znane są np. z kultury Poienęti-Łukaszewka (G.B. Fedorov 1957, s. 56, ryc. 19), kultury przeworskiej (J. Marciniak 1957, tabl. XVIII 8, XX 9) i kultury jastorfskiej

(G. Domański 1975, tabl. XXXIIb). Włączony do grupy naczyń wazowatych typ IV naczyń z Werbkowic-Kotorowa ma bardzo precyzyjne analogie w kulturach: przeworskiej i zarubinieckiej (T. Liana, T. Piętka-Dąbrowska 1962, s. 159).

– *Naczynia z grupy tzw. garnkowatych*. Jest to najliczniejsza część materiałów grupy czerniczyńskiej (ryc. 3). Wymienić tu można fragmenty naczyń z Wronowic-Paprzycy nawiązujące do niektórych form kloszy kultury pomorskiej (tzw. klosze jajowate i baniaste bez wałka – por. M. Gądzikiewicz 1954, s. 158 i n.). W grupie tej występuje często karbowanie krawędzi naczyń, których powierzchnie są z reguły chropowate lub szorstkie. Zaliczono tu także typy I i II naczyń z Werbkowic-Kotorowa (T. Liana, T. Piętka-Dąbrowska 1962, s. 157; T. Dąbrowska, T. Liana 1963, s. 56). Na szczególną uwagę zasługuje zrekonstruowany garnek z grobu nr 3 w Czerniczyńcu (ryc. 3). Jest on bliski formalnie niektórym typom podobnych naczyń kultury zarubinieckiej (K.V. Kaparova 1976, ryc. 7; L.D. Pobol 1983, ryc. 28:3), chociaż wspomnieć trzeba o możliwości jego związków z innymi kulturami (nawet odległymi terytorialnie – por. E. Nylén 1956, s. 323, ryc. 233). Niektóre naczynia garnkowate grupy czerniczyńskiej można wiązać także z kręgiem jastorfskim (G. Domański 1975, s. 32–33). Jednak najwięcej cech wspólnych ma ta grupa ceramiki ze wspomnianą już kulturą pomorską i zarubiniecką, zwłaszcza w materiałach pochodzących z osad (B. Chomentowska 1975, s. 314 i n.; V.J. Bidzilja, S.P. Pačkova 1969, s. 64–66; P.N. Tret'jakov 1959, s. 146–149).

– *Misy i naczynia do nich zbliżone*. Jest to grupa silnie zróżnicowana, a główną cechą dystynktywną poszczególnych odmian jest ukształtowanie krawędzi i głębokość naczyń (ryc. 4). Wyróżnić więc można krawędzie proste, lekko wygięte na zewnątrz, pogrubione, pogrubione i odgięte na zewnątrz oraz profilowane (facetowane). Pod względem taksonomicznym misy grupy czerniczyńskiej dzielą się na stożkowate i pochodne od nich oraz o profilach tzw. esowatych. Misy były licznie reprezentowane w Werbkowicach-Kotorowie (T. Liana, T. Piętka-Dąbrowska 1962, s. 157) oraz w materiałach pozyskanych w ostatnich latach, głównie na cmentarzysku w Czerniczyńcu, stan. 20. Na uwagę zasługuje tu duża misa z uszkiem z grobu nr 1 z tego właśnie stanowiska (ryc. 4a). Najbardziej charakterystyczne są dla grupy czerniczyńskiej misy z pogrubioną i wychyloną na zewnątrz krawędzią. Można dla nich przytoczyć sporo analogii z różnych kultur. Znane są one np. w kulturze pomorskiej, gdzie prawdopodobnie reprezentują fazę schyłkową (K. Jażdżewski 1939, s. 119–120; S. Czopek 1985b, s. 378), kulturze przeworskiej (J. Marciniak 1957, s. 121), zwłaszcza we wczesnej i środkowej fazie młodszego okresu przedrzymskiego (K. Godłowski 1981, s. 60), kulturze jastorfskiej (H. Keiling 1969, s. 62), zwłaszcza w jej grupie gubińskiej (G. Domański 1975, s. 42–46) oraz w kulturze Poienesti-Łukaszewka (G.B. Fedorov 1957, s. 53; S. Teodor 1967, s. 31, ryc. 5; M.A. Romanovskaja 1962, ryc. 3; M. Babeš 1969, ryc. 7).

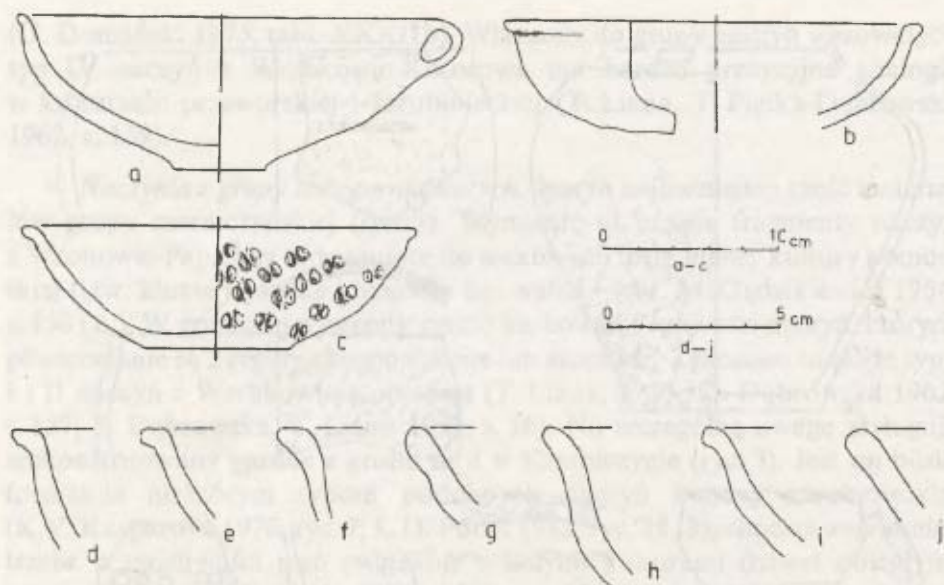

Ryc. 3. Naczynia (fragmenty) z grupy garnkowatych: a – Czerniczyn, stan. 20; b, c, f – Wronowice-Paprzyca, stan. 5; d, g, h, j, k, m – Masłomęcz, stan. 22; i, l – Czerniczyn, stan. 1/81; ł – Kolonia Modryń, stan. 5 (wszystkie miejscowości woj. Zamość).

Rys. S. Czopek

Abb. 3. Topfartige Gefäße (Fragmente): a – Czerniczyn, Fundst. 20; b, c, f – Wronowice-Paprzyca, Fundst. 5; d, g, h, j, k, m – Masłomęcz, Fundst. 22; i, l – Czerniczyn, Fundst. 1/81; ł – Kolonia Modryń, Fundst. 5 (alle Orte in Woiwodschaft Zamość).

Gez. von S. Czopek

Ryc. 4. Naczynia (fragmenty) z grupy misowatych: a-h – Czerniczyn, stan. 20; i-j – Masłomęcz, stan. 22 (miejsowości w woj. Zamość).

Rys. S. Czopek

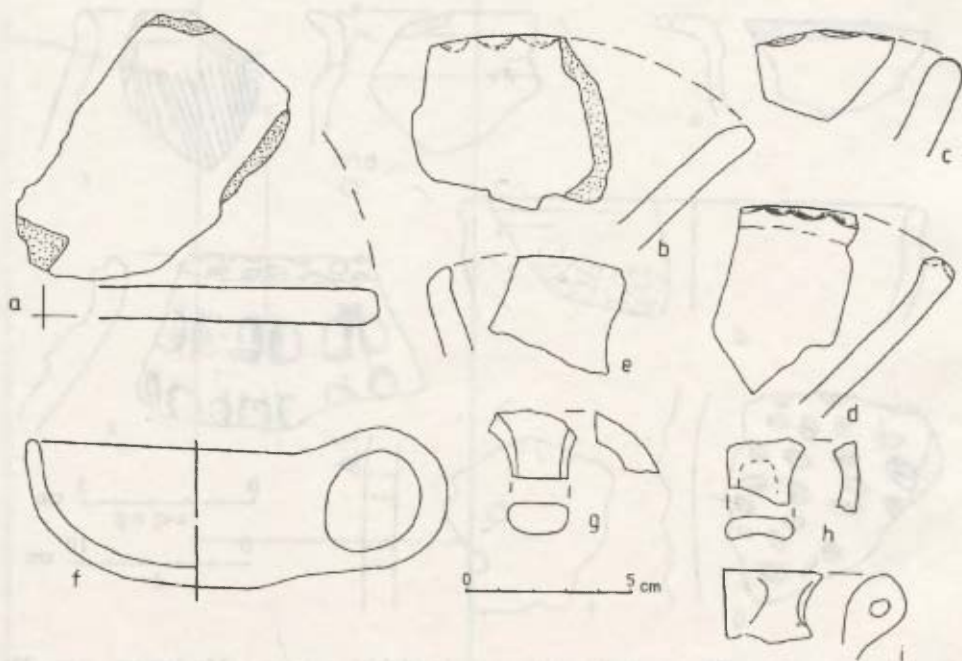
Abb. 4. Schalenartige Gefässe (Fragmente): a-h – Czerniczyn, Fundst. 20; i-j Masłomęcz, Fundst. 22 (Woiwodschaft Zamość).

Gez. von S. Czopek

– *Kubki i czerpaki*. Grupa ta jest reprezentowana przez całe naczynie z cmentarzyska w Czerniczynie (ryc. 5f) i fragmenty naczyń z uszkami z Masłomęcza (ryc. 5g-i) i Werbkowic-Kotorowa. Te ostatnie ze względu na profilowane krawędzie i przewężone ucha i odpowiednie analogie w kulturach: przeworskiej i zarubinieckiej odnoszone są do młodszego okresu przedrzymskiego (T. Liana, T. Piętka-Dąbrowska 1962, s. 159). Podobnie datować można wspomniany kubek-czerpak z Czerniczyna, posiadający precyzyjną analogię na cmentarzysku w Gledzianówku (grób 64/1934 – por. E. Kaszewska 1977, s. 87, tabl. XLII 4).

– *Talerze-placki*. Występują one tak na osadach, jak i na cmentarzyskach. Różnicującą je cechą jest sposób ukształtowania krawędzi – od prostych do pogrubionych i wywiniętych po zdobione odciskami palcowymi (ryc. 5a-e). Talerze-placki spotyka się dość często już w kulturze łużyckiej. Następnie pojawiają się w kulturze pomorskiej, gdzie szczególnie licznie występują na terenie osad (K. Jażdżewski 1939, s. 115; B. Chomentowska 1975, tabl. III 43). Znane są także z osad kultury zarubinieckiej (V.J. Bidzija, S.P. Pačkova 1969, s. 70; E.V. Maksimov 1969, ryc. 5: 12, L.D. Pobel 1971, s. 70) oraz kultury jastorfskiej (H. Keiling 1969, s. 62).

Ryc. 5. Naczynia (fragmenty) z grupy kubków-czerpaków i talerze-placki: a, b, f – Czerniczyn, stan. 20; c – Czerniczyn, stan. 1/81; d – Czerniczyn, stan. 21; e, g-i – Masłomęcz, stan. 22 (wszystkie miejscowości woj. Zamość).

Rys. S. Czopek

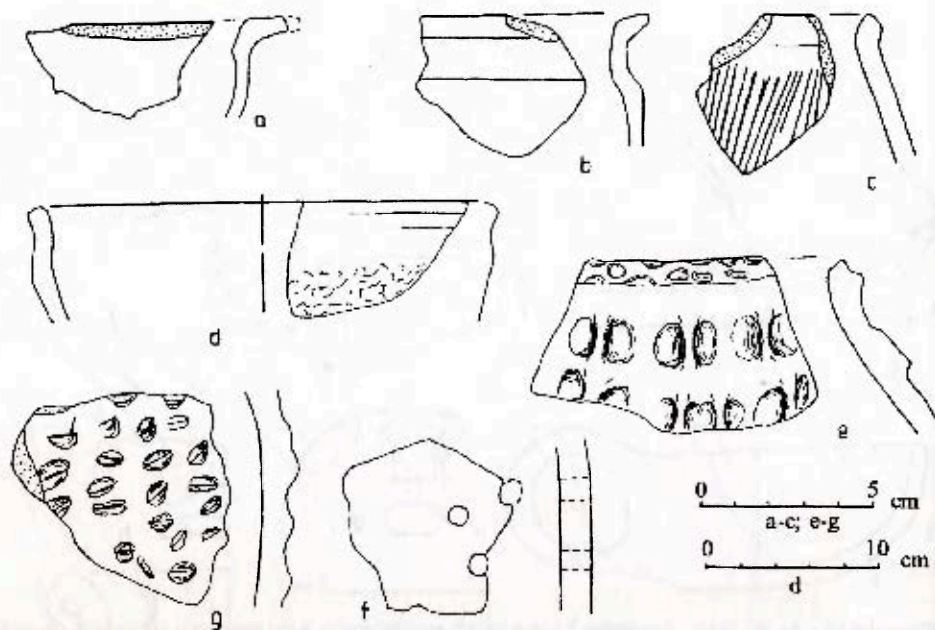
Abb. 5. Schöpfbecher und Teller (Fragmente): a, b, f – Czerniczyn, Fundst. 20; c – Czerniczyn, Fundst. 1/81; d – Czerniczyn, Fundst. 21; e, g-i – Masłomęcz, Fundst. 22 (alle Orte in Woiwodschaft Zamość).

Gez. von S. Czopek

– *Formy szczególne.* Zaliczono tu fragmenty naczyń (ryc. 6) o wyjątkowym charakterze wśród materiałów grupy czerniczyńskiej. Na uwagę zasługuje tu fragment naczynia z odgiętym na zewnątrz wylewem (ryc. 6a–b). Wydaje się, że jest on bliski typologicznie niektórym formom znanym z kultury jastorfskiej, zwłaszcza jej grupy gubińskiej (G. Domański 1975, tabl. VI d).

Wskazane nawiązania taksonomiczne ceramiki grupy czerniczyńskiej dowodzą jej związków z kulturami: pomorską, przeworską, zarubiniecką, jastorfską i Poiene;ti-Łukaszewka. Jednak najczęściej cech wspólnych mają materiały grupy czerniczyńskiej z nie określoną kulturowo, a datowaną na młodszy okres przedrzymski (jego wczesną fazę) ceramiką z osady w Goroszowej (S.P. Pačkova 1983). Większość wydzielonych tam typów garnków, zwłaszcza typy I i II, głównie wariant a, IV, V, mniej III i VI ma ściśle analogie w grupie czerniczyńskiej. Dotyczy to także niektórych typów mis, zwłaszcza wariantu V (S.P. Pačkova 1983, s. 36 i n.).

Ceramika grupy czerniczyńskiej jest w większości nie zdobiona. Najczęściej powtarzającym się typem zdobnictwa są elementy plastyczne w postaci

Ryc. 6. Formy szczególne ceramiki grupy czernicyńskiej: a, c, g – Masłomęcz, stan. 22; b – Czerniczyn, stan. 21; d – Wronowice-Paprzyca, stan. 5; e, f – Czerniczyn, stan. 20 (wszystkie miejscowości woj. Zamość).

Rys. S. Czopek

Abb. 6. Keramische Sonderformen in Czerniczny Gruppe: a, c, g – Masłomęcz, Fundst. 22; b – Czerniczyn, Fundst. 21; d – Wronowice-Paprzyca, Fundst. 5; e, f – Czerniczyn, Fundst. 20 (alle Orte in Woiwodschaft Zamość).

Gez. von S. Czopek

odcisków palcowych, tzw. ornamentów szczypanych pokrywających być może całe naczynia (ryc. 6e, g), listew plastycznych z odciskami palcowymi (ryc. 3b, f) oraz karbowanń krawędzi (ryc. 3c, d, e, i, h). Tego rodzaju ornamentyka jest często spotykana w licznych kulturach i grupach kulturowych. Wspomnieć tu wypada o analogiach w następujących kulturach: pomorskiej (M. Gądzikiewicz 1954, s. 152 i n.; T. Węgrzynowicz 1979, s. 175), jastorfskiej (G. Hatt 1957, s. 252 i n.; G. Domański 1975, s. 51), gdzie spotyka się także naczynia zdobione na całej powierzchni tzw. ornamentem szczypanym (por. H. Keiling 1969, s. 64, tabl. 40a i 46a-b), Poienești-Łukaszewka (S. Teodor 1967, s. 33 i n.; M. Babeş 1969, s. 211; tenże 1973, s. 207), zarubinieckiej (bardzo liczne analogie – np. K.V. Kašparova 1969, s. 160-161; L.D. Pobol 1971, s. 46) oraz ceramice z osady w Goroszowej (S.P. Pačkova 1983, s. 16 i n.). Drugą grupą wątków zdobniczych są ryte, tzw. grzebieniowe elementy zdobnicze, układające się w różnych strefach naczyń, nierzadko przecinając się (ryc. 3g, j). Nawiązują one do tzw. ceramiki sztrychowanej, a mają analogie głównie w materiałach kultury jastorfskiej (G. Hatt 1957, s. 267, 269; G. Domański 1975, tabl. XXVIh, w,

Ryc. 7. Mapa rozmieszczenia stanowisk kultury pomorskiej, przeworskiej z młodszego okresu przedrzymskiego i nie określonych kulturowo, datowanych na okres przedrzymski na obszarze ekumeny grupy czerniczyńskiej.

Oznaczenia: 1. Stanowisko kultury pomorskiej; 2. Stanowisko kultury przeworskiej; 3. Stanowisko nie określone kulturowo; 4. Granica państwowa. Numeracja stanowisk wg zestawienia w aneksie.

Rys. S. Czopek

Abb. 7. Karte der Verteilung der Fundstellen der pommerschen Kultur, der Przeworsk Kultur aus der älteren vorrömischen Periode und der hinsichtlich der Kultur unbestimmten Fundstellen, datiert in die vorrömische Periode im Bereich der Ökumene der Czerniczyn Gruppe.

Bezeichnungen: 1. Fundstelle der pommerschen Kultur; 2. Fundstelle der Przeworsk Kultur; 3. Staatsgrenze. Numerierung der Fundstellen nach der Liste im Anhang.

Gez. von S. Czopek

tabl. XXVII m), chociaż spotykane są również w kulturze zarubinieckiej (F.M. Zavernjaev 1969, ryc. 12).

Pozostałe źródła ruchome znane ze stanowisk grupy czerniczyńskiej reprezentowane są przez niezwykle ubogą ilościowo grupę zabytków. Można tu jedynie wymienić:

- niebieskie paciorki szklane, znane z Masłomęcza, stan. 22 i Annopola, stan. 18,
- rozcieracz kamienny z Masłomęcza stan. 22,
- gładzik kamienny z grobu nr 1 na cmentarzysku w Czerniczyńcu, stan. 20,
- okrągły skręt drutu brązowego i fragmenty stopionych brązów na kościach, znane z cmentarzyska w Czerniczyńcu, stan. 20.

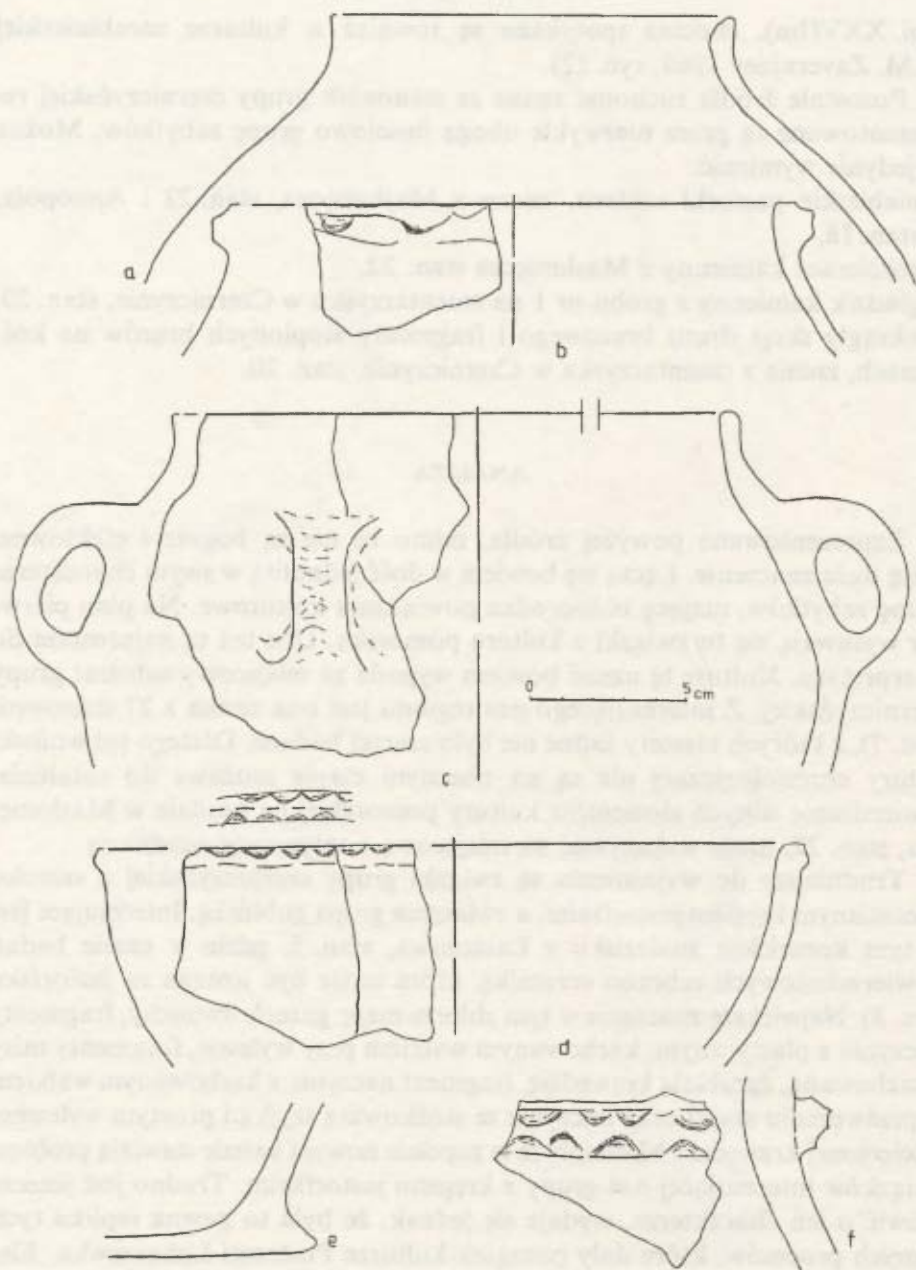
ANALIZA

Zaprezentowane powyżej źródła, mimo że nie są bogate i efektowne, mają duże znaczenie. Łączą się bowiem w dość jednolitą w swym charakterze grupę zabytków, mającą różnorodne powiązania kulturowe. Na plan pierwszy wysuwają się tu związki z kulturą pomorską. One też są najprostsze do interpretacji. Kulturę tę uznać bowiem wypada za miejscowy substrat grupy czerniczyńskiej. Z interesującego nas regionu jest ona znana z 27 stanowisk (ryc. 7), z których niestety żadne nie było szerzej badane. Dlatego też wnioski natury chronologicznej nie są na obecnym etapie możliwe do ustalenia. Stwierdzenie silnych elementów kultury pomorskiej na osadzie w Masłomęczu, stan. 22, może wskazywać na miejscową kontynuację osadniczą.

Trudniejsze do wyjaśnienia są związki grupy czerniczyńskiej z szeroko rozumianym kręgiem jastorfskim, a zwłaszcza grupą gubińską. Interesujące jest w tym kontekście znalezisko z Łaszczowa, stan. 5, gdzie w czasie badań powierzchniowych zebrano ceramikę, która może być uznana za jastorfską (ryc. 8). Największe znaczenie w tym zbiorze mają: garnek dwuuchy, fragmenty naczyń z plastycznym, karbowanym wałkiem przy wylewie, fragmenty misy z karbowaną, zgrubiałą krawędzią, fragment naczyń z karbowanym wałkiem w przewężeniu szyjki oraz naczynie ze stożkowatą szyjką i prostym wylewem o ściętej krawędzi⁵. Materiały te w zupełnie nowym świetle stawiają problem związków interesującej nas grupy z kręgiem jastorfskim. Trudno jest jeszcze mówić o ich charakterze, wydaje się jednak, że była to pewna replika tych samych procesów, które dały początek kulturze Poienęti-Łukaszewka. Elementem łączącym tę ostatnią z grupą czerniczyńską są, poza bezpośrednimi

---

⁵ Naczynia te mają analogie w szeroko rozumianym kręgu jastorfskim: naczynie z wałkiem przy wylewie – G. Hatt 1957, s. 306, ryc. 268, s. 307, ryc. 271, s. 316, ryc. 290, naczynie dwuuche – H. Keiling 1969, tabl. 26a, fragment naczyń baniastego – G. Domański 1975, tabl. XXVa, g. – różnice w typie krawędzi, która jest także charakterystyczna dla tego kręgu – E. Albrechtsen 1954, ryc. 13:15, 22e).

Ryc. 8. Łaszczów, woj. Zamość, stan. 5. Ceramika z powierzchni stanowiska o wyraźnych cechach jastorfskich.

Rys. S. Czopek

Abb. 8. Łaszczów, Woiwod. Zamość, Fundst. 5. Keramik aus der Oberfläche des Fundplatzes mit sichtbaren jastorfschen Merkmalen.

Gez. von S. Czopek

analogiami (które mogą jednak wpływać częściowo ze swego rodzaju zbieżności genetycznej), materiały z Goroszowej, leżącej na północnej rubieży kultury Poienęti-Łukaszewka. Ceramika z tej osady stanowi najlepszy odnośnik do materiałów naszej grupy (S.P. Pačkova 1983; 1985, s. 25).

Związki z kulturą zarubiniecką wynikają z jej bezpośredniej bliskości w stosunku do terytorium grupy czerniczyńskiej (S. Czopek 1985a). Chodzi tu o stanowiska z rejonu klasycznej grupy poleskiej oraz o udowodnione istnienie osadnictwa kultury zarubinieckiej na terenie Grzędy Horodelskiej i Obniżenia Dubienki (T. Dąbrowska 1981; A. Kokowski 1983). Nawiązania te mogą również wynikać z udziału kultury pomorskiej w ich genezie (analogie w ceramice pochodzącej z osad), chociaż pewne elementy, np. domieszka szamotu w masie ceramicznej, forma i charakter jam grobowych sugerują raczej oddziaływania uformowanej już kultury zarubinieckiej.

Interesujące są także związki z kulturą przeworską. Jest ona dokładnie rozpoznana na całej Lubelszczyźnie dzięki opracowaniu A. Kokowskiego (1983). Według niego pojawienie się pierwszych elementów stylu przeworskiego w Kotlinie Hrubieszowskiej przypada na środkową fazę młodszego okresu przedrzymskiego. Tak datowane są facetowane krawędzie i ucha przewężone. Nie jest jednak całkowicie pewne, czy elementy te grupa czerniczyńska przejęła od kultury przeworskiej, czy też geneza ich jest inna. Wobec ich braku na cmentarzysku w Czerniczyźnie i osadzie w Masłomęczu, a obecności w Werbkowicach-Kotorowie rysuje się możliwość wydzielenia w materiałach grupy czerniczyńskiej fazy wczesnej – przed tym horyzontem, i późniejszej – już z tymi elementami. Potwierdza to także bardziej „archaiczny”, czyli ściślej związany z miejscowym (pomorskim) podłożem, charakter ceramiki z Masłomęcza i Czerniczyzna niż Werbkowic-Kotorowa.

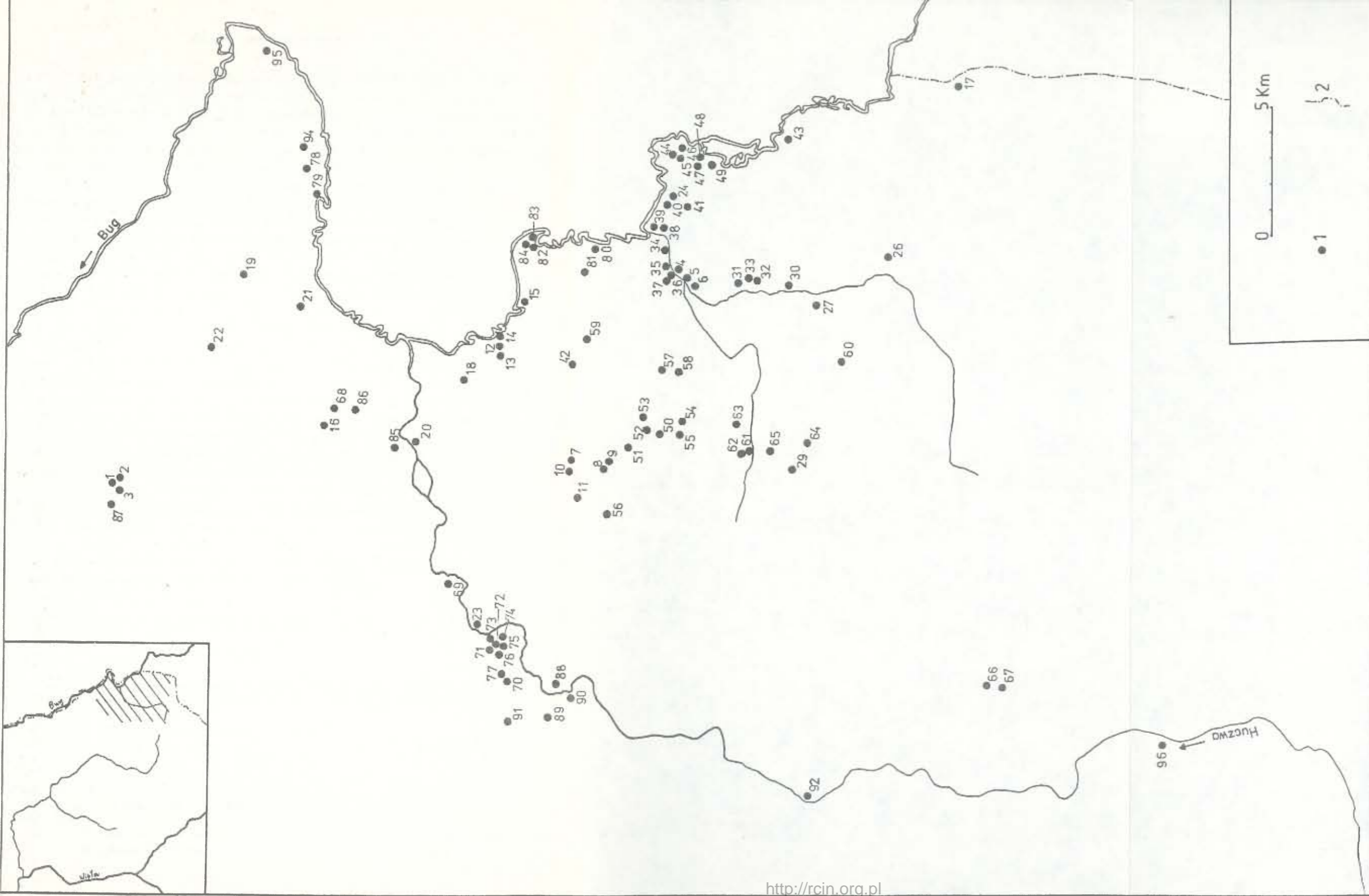
Rodzi się w tym miejscu pytanie o chronologię grupy czerniczyńskiej. W chronologii względnej można mówić o niej jako o grupie młodszej od czystych zespołów kultury pomorskiej i starszej od czystego osadnictwa kultury przeworskiej w Kotlinie Hrubieszowskiej. Brak badań na stanowiskach kultury pomorskiej uniemożliwia dokładne datowanie jej schyłku w tym regionie. Natomiast elementy kultury przeworskiej pojawiają się początkowo prawie wyłącznie na tych samych stanowiskach co i grupy czerniczyńskiej. Pewnie datowane, czyste jej stanowiska znane są tu od fazy C_{1a} okresu wpływów rzymskich (zespół z Przewodowa – A. Kokowski 1983).

Niektóre cechy ceramiki czerniczyńskiej – pogrubienie i wychylenie na zewnątrz krawędzi, przewężone ucha oraz profilowanie brzegów – mają charakter interregionalny. Rozwinęły się one w wyniku procesów latenizacyjnych. Dlatego też jest wielce prawdopodobne, że powstanie grupy czerniczyńskiej wiązać należy właśnie z tymi przemianami, które na początku młodszego okresu przedrzymskiego (przełom III i II, początek II wieku p.n.e.) dały asumpt do powstania wielu kultur i grup kulturowych na dużym obszarze Europy Środkowo-Wschodniej. Silniejszy udział (czy raczej przetrwanie) miejscowego podłoża jest charakterystyczny dla latenizacji Europy

Wschodniej, a paralelnym przykładem może tu być kultura zarubiniecka (K. Godłowski 1977, s. 119). Precyzyjne określenie schyłku grupy czerniczyńskiej nie wydaje się możliwe bez podjęcia dalszych badań terenowych, stąd poprzestawać należy na zaprezentowanej powyżej argumentacji i datowaniu jej także na fazę B okresu wpływów rzymskich (A. Kokowski 1983).

Grupa czerniczyńska reprezentowana jest przez 95 stanowisk, leżących głównie w Kotlinie Hrubieszowskiej (ryc. 9). Wytyczenie jej dokładnych granic nie jest obecnie możliwe ze względu na trwające ciągle badania terenowe, które przynoszą corocznie odkrycia nowych stanowisk. Wydaje się, że jedynie na południu można mówić o uchwyceniu granicy tej grupy, którą wyznacza górny bieg rzeki Bukowej. Analiza rozmieszczenia stanowisk ujawnia istnienie pewnych skupisk osadniczych – np. po lewej stronie Huczwy, w rejonie Werbkowic i Podhorców, skupisko masłomęcko-czerniczyńskie i grupa stanowisk przy ujściu Bukowej do Bugu (ryc. 9). Pozostałe stanowiska rozmieszczone są dosyć luźno. Skupisko werbkowicko-podhoreckie jest jednocześnie najdalej na zachód wysuniętym ugrupowaniem stanowisk. Wydaje się więc, że grupa czerniczyńska w tym rejonie tylko nieznacznie przekracza Huczwę. Natomiast na północy jej zasięg sięga Grzędy Horodelskiej. Stanowiska występują na tej rubieży w znacznym rozrzedzeniu. Niepewna sytuacja jest dalej w tym kierunku. Znane stanowiska kultury zarubinieckiej (Putnowice, Strzelce – por. A. Kokowski 1983) mogą sugerować istnienie tam osadnictwa tej kultury w czystej formie. Małe serie ceramiki z badań powierzchniowych niewiele tu wnoszą, podkreślić jednak wypada pewną ich odmienność w stosunku do typowych materiałów grupy czerniczyńskiej.

Zupełnie niejasna jest natomiast sytuacja kulturowa po prawej stronie Bugu. Wspominane wielokrotnie wspólne cechy ceramiki grupy czerniczyńskiej i materiałów z osady w Goroszowej sugerują jednoznacznie istnienie dalszych stanowisk na terenie Wołynia i Podola. Wydzielona ostatnio tzw. wołyńsko-podolska grupa kultury przeworskiej (D.N. Kozak 1985, s. 30), datowana na fazy B₁ i B₂ okresu wpływów rzymskich, posiada pewne cechy w zakresie stylistyki ceramiki naczyniowej, które nie są charakterystyczne dla klasycznej kultury przeworskiej w tym właśnie okresie. Chodzi tu o naczynia z grupy garnków (taksonomicznie mogą być zbieżne do znanych z grupy czerniczyńskiej – por. D.N. Kozak 1984, ryc. 26, 27, 32) i o talerze-placki, których obecność, podobnie jak charakterystyczne zdobnictwo plastyczne, tłumaczona jest silnymi oddziaływaniami kultury zarubinieckiej (D.N. Kozak 1984, s. 16 i n.; tenże 1985, s. 30). Cechą nietypową dla kultury przeworskiej jest także domieszka szamotu w masie ceramicznej. Fakty te mogą świadczyć o istnieniu elementów grupy czerniczyńskiej także na Wołyniu i Podolu, tym bardziej że zdecydowana większość materiałów ceramicznych domniemanej grupy wołyńsko-podolskiej pochodzi z osad, które nie posiadają precyzyjnego datowania. Dlatego też należy w tym miejscu podać w wątpliwość istnienie owej grupy i jej datowanie w kształcie proponowanym przez D.N. Kozaka.

Ryc. 9. Mapa rozmieszczenia stanowisk grupy czerniczyńskiej.

Oznaczenia: 1. Stanowisko grupy czerniczyńskiej; 2. Granica państwowa. Numeracja stanowisk wg zestawienia w aneksie.

Rys. S. Czopek

Abb. 9. Karte der Verteilung der Fundstellen der Czerniczyn Gruppe.

Bezeichnungen: 1. Fundstelle der Czerniczyn Gruppe; 2. Staatsgrenze. Numerierung der Fundstellen nach der Liste im Anhang.

Gez. von S. Czopek

Podsumowując, należałoby zdefiniować grupę czerniczyńską. W świetle dotychczasowych badań jawi się ona jako zespół kulturowy powstały na gruncie autochtonicznym przy współdziałaniu elementów napływowych. Można ją uznać za wynik latenizacji tej części Lubelszczyzny. Silny związek grupy czerniczyńskiej z kulturą zarubiniecką i materiałami typu Goroszowa wobec braku śladów osadnictwa celtyckiego w tym rejonie może sugerować swego rodzaju „latenizację pośrednią”, w której elementy charakterystyczne dla młodszego okresu przedrzymskiego zostały przejęte od kultur już „zlatenizowanych”. Może tu wchodzić w grę oddziaływanie z kultury jastorfskiej, jak też zarubinieckiej czy przeworskiej. Wprawdzie sugerowane były wcześniej możliwości wpływów celtyckich na obszar Lubelszczyzny (T. Dąbrowska 1968, s. 69), ale nie ma to dostatecznego potwierdzenia w źródłach. Znane zapinki o konstrukcji wczesnolateńskiej, rzeczywiście występujące w pewnym zagęszczeniu w dorzeczach Wieprza i Bugu (R. Wołagiewicz 1979, mapa i zestawienie 13), datowane na Lt B₁ (Z. Woźniak 1979, s. 147) nie mogą tu być argumentem.

Na zakończenie wypada zdecydowanie podkreślić, że wydzielenie grupy czerniczyńskiej ma charakter instrumentalny (A. Pałubicka 1975, s. 90), służący systematyce źródeł dość dynamicznie przyrastających i nie mieszczących się w dotychczasowych systemach klasyfikacyjnych. Wydzielenie nowej jednostki kulturowej może być krytykowane w aspekcie metodologicznym i merytorycznym. W tym pierwszym może paść pytanie o to, czy ilość pozyskanych już źródeł upoważnia do wydzielenia grupy czerniczyńskiej. Wydaje się, że 96 zlokalizowanych stanowisk w połączeniu z intensyfikacją badań wykopaliskowych w przyszłości ten problem rozstrzygnie. Natomiast poruszane tu kwestie merytoryczne są w znacznej części hipotezami badawczymi – pytaniami sformułowanymi na wstępnym etapie rozpoznania nowej jednostki kulturowej. Na ich sprawdzenie przyjdzie także poczekać do chwili otrzymania większych serii materiałów zabytkowych. Kwestie te wytyczają jednoznacznie kierunek przyszłych prac badawczych.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

Wykaz skrótów

- MIA – *Materiały i issledovanija po archeologii SSSR*, Moskwa–Leningrad
 Prahistoria... – *Prahistoria ziem polskich*, red. W. Hensel, Wrocław – Warszawa – Kraków
 – Gdańsk – Łódź
 „WA” – „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa

Literatura

- Albrechtsen E.
 1954 *Fynske jernaldergrave, t. I*, København.
 Babeş M.
 1969 *Noi date privind arheologia și istoria Bastarnikar (O „Fibula pomeraniana” descoperita în România)*, „Studii și cercetări de istorie veche”, t. 20, s. 195–217.

- 1973 *Germanische latenezeitliche Einwanderungen im Räume östlich der Karpaten (Zum heutigen Stand der Forschung die Poienești-Lukasevka Kulturgruppe)*, (w:) *Actes du VIIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, t. III, Beograd, s. 207–213.
- Bidzilja V. I., Pačkova S. P.
1969 *Zarubineckoe poselenie u s. Ljutež*, MIA, Nr 160, s. 51–74.
- Chomentowska B.
1975 *Osada kultury pomorskiej i kultury grobów kloszowych w Szeligach, pow. Płock*, „Światowit”, t. 34, s. 298–318.
- Czerniak L., Koško A.
1980 *Zagadnienie efektywności poznawczej analizy chronologicznej ceramiki na podstawie cech technologicznych*, „Archeologia Polski”, t. 25, s. 247–280.
- Czopek S.
1981 *Problem kultury zarubinieckiej na Lubelszczyźnie*, „Problemy Studenckiego Ruchu Naukowego”, Nr 2 (54), s. 40–44.
1985a *Kultura pomorska a kultura zarubiniecka. Z badań nad schyłkową fazą kultury pomorskiej we wschodniej Lubelszczyźnie*, (w:) *Mémoires archéologiques*, Lublin, s. 93–107.
1985b *Problematyka badawcza południowo-wschodniej strefy kultury pomorskiej*, „Archeologia Polski”, t. 30, s. 367–408.
- Dąbrowska T.
1968 *Stan i perspektywy badań późnego okresu lateńskiego na terenie Lubelszczyzny*, (w:) *Zagadnienia okresu lateńskiego w Polsce*, Wrocław, s. 65–75.
1981 *Kultura zarubiniecka*, (w:) *Prahistoria...*, t. V, s. 275–278.
- Dąbrowska T., Liana T.
1963 *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Werbkowicach-Kotorowie, pow. Hrubieszów w 1960 roku*, „WA”, t. 29, s. 44–59.
- Domański G.
1975 *Studia z dziejów środkowego Nadodrza w III–I wieku p.n.e.*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Fedorov G. B.
1957 *Lukaševskij mogil'nik*, „Kratkie Soobščeniya Instituta Material'noj Kultury”, Moskva, Nr 68, s. 51–62.
- Gądzikiewicz M.
1954 *Wybrane zagadnienia z badań nad kulturą grobów kloszowych*, „WA”, t. 20, s. 134–173.
- Godłowski K.
1977 *Okres lateński w Europie*, Kraków.
1981 *Kultura przeworska*, (w:) *Prahistoria...*, t. V, s. 57–134.
- Hatt G.
1957 *Norre Fjand. An early Iron-Age village site in West Jutland*, „Arkaeologisk-kunsthistoriske Skrifter udgivet af Det Kongelige Danske Videnskaberne Selskab”, København, t. 2, nr 2.
- Jażdżewski K.
1939 *Kujawskie przyczynki do zagadnienia tubylczości Słowian na ziemiach polskich*, „WA”, t. 16, s. 107–161.
- Kasparova K. V.
1969 *Mogilnik i poselenie u der. Otvieržiči*, MIA, nr 160, s. 131–167.
1972 *Zarubinecki mogil'nik Velemiči II*, „Archeologičeskij Sbornik”, t. 14, s. 53–112.
1976 *Novye materialy mogil'nika Otvieržiči i nekotorye voprosy odnositel'noj chronologii zarubineckoj kul'tury Poles'ja*, „Archeologičeskij Sbornik”, t. 17, s. 35–66.

Kaszewska E.

- 1977 *Cmentarzysko kultury przeworskiej w Gledzianówku (st. 1), woj. płockie*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, seria archeologiczna, t. 24, s. 63–232.

Keiling H.

- 1969 *Die vorrömische Eisenzeit im Ede-Karthane Gebiet (Kreis Perleberg und Kreis Ludwigslust)*, Schwerin.

Kokowski A.

- 1983 *Stosunki kulturowe na Lubelszczyźnie od II wieku p.n.e. do schyłku starożytności (w młodszym okresie przedrzymskim i wpływów rzymskich)*, Maszynopis pracy doktorskiej, Katedra Archeologii UMCS, Lublin.

Kozak D.N.

- 1984 *Pševorska kul'tura u verchnomu Podnistrovii i zachidnomu Pobužži*, Kiiv.
1985 *Pševorskaja kul'tura i Volyno-podol'skaja grupa*, (w:) *Etnokul'turnaja karta teritorii Ukrainskoj SSR w I tys. n.e.*, Kiev, s. 25–34.

Liana T., Piętka-Dąbrowska T.

- 1962 *Sprawozdanie z badań ratowniczych przeprowadzonych w 1959 roku na stanowisku I w Werbkowicach-Kotorowie, pow. Hrubieszów*, „WA”, t. 28, s. 142–173.

Maksimov E.V.

- 1969 *Novye zarubinieckie pamjatniki v srednem Pridneprove*, MIA, Nr 160, s. 39–50.
1972 *Srednee Podneprove na rubeže na'ej ery*, Kiev.

Marciniak J.

- 1957 *Cmentarzysko ciałopalne z okresu późnolateńskiego w Wilanowie koło Warszawy*, „Materiały Starożytne”, t. 2, s. 7–173.

Nylén E.

- 1956 *Die jüngere vorrömische Eisenzeit Gotlands*, Stockholm.

Pačkova S.P.

- 1983 *Archeologičeskie issledovanija mnogosljednogo poselenija u. s. Gorošova, terno-pol'skoj oblasti*, (w:) *Archeologičeskie pamjatniki srednego Podnestrovja*, Kiev, s. 4–54.
1985 *Kul'tura Poenešti-Lukaševka*, (w:) *Etnokul'turnaja karta teritorii Ukrainskoj SSR v I tys. n.e.*, Kiev, s. 17–25.

Pałubicka A.

- 1975 *Pozytywistyczne i instrumentalistyczne ujęcia tzw. kultur archeologicznych*, „Studia Metodologiczne”, t. 12, s. 89–105.

Pobol L.D.

- 1971 *Slavanskie drevnosti Belorusii*, t. I, (*Rannij etap zarubineckoj kultury*), Minsk.
1983 *Archeologičeskie pamjatniki Belorusii. Żeleznyj vek*, Minsk.

Romanovskaja M.A.

- 1962 *Selišče Lukaševka II (po materialam raskopok 1959 g.)*, „Sovetskaja Archeologija”, nr 3, s. 293–298.

Teodor S.

- 1967 *Contributii la cunoașterea ceramici din secolele III–II î.e.n. din Moldoua*, „Studii și cercetări de istorie veche”, t. 18, s. 25–45.

Tret'jakov P.N.

- 1959 *Čaplinskoe gorodišče*, MIA, nr 70, s. 119–153.

Węgrzynowicz T.

- 1979 *Kultura grobów kloszowych*, (w:) *Prahistoria...*, t. IV, s. 169–178.

Wołągiewicz R.

- 1979 *Kultura pomorska a kultura oksywska*, (w:) *Problemy kultury pomorskiej*, Koszalin, s. 33–69.

Woźniak Z.

1979 *Chronologia młodszej fazy kultury pomorskiej w świetle importów i naśladownictwa pochodzenia południowego*, (w:) *Problemy kultury pomorskiej*, Koszalin, s. 125–148.

Zavarnjajev F.M.

1969 *Počepskoe selišče*, MIA, nr 160, s. 88–118.

SYLWESTER CZOPEK

DIE CZERNICZYN GRUPPE ALS FOLGE DER LATËNISIERUNG DER ÖSTLICHEN GEBIETE DES LUBLINER RAUMS

Zusammenfassung

Die Czerniczyn Gruppe bildet eine völlig neu ausgesonderte Kultureinheit (A. Kokowski 1983; S. Czopek 1985a; 1985b). Einführung des Begriffs erfolgte aus beträchtlich zunehmender Quellenbasis, die infolge der systematisch geführten archäologischen Untersuchungen in östlichen Gebieten der Woiwodschaft Zamość (Kessel von Hrubieszów) gewonnen wurde. Anhand genauer Analyse des gesamten Fundmaterials wurde es möglich, in die Czerniczyn Gruppe auch die Keramik der „spätlatenezeitlichen“ Siedlungsphase auf der Fundstelle I in Werbkowice-Kotorów einzubeziehen (T. Liana, T. Piętka-Dąbrowska 1962; T. Dąbrowska, T. Liana 1963). Bisher wurden 96 Fundstellen dieser Gruppe örtlich bestimmt, darunter wurden genauer erkannt: Gräberfeld und Siedlung in Czerniczyn (Fundst. 20 und 21), Siedlung in Masłomęcz (Fundst. 22) und in Wronowice-Paprzycza (Fundst. 5).

In der vorliegenden Arbeit wurden alle zugänglichen Quellen der Czerniczyn Gruppe besprochen. Unbewegliche Funde stellen die Brandgruben dar, in Form großer, ovalähnlicher Gruben (Gräberfeld in Czerniczyn) sowie die in Siedlungen freigelegten Objekte: im gewachsenen Boden eingetiefte ovalförmige Wohnobjekte, Gruben vom wirtschaftlichen Charakter und ein Ofen. Von besonderer Bedeutung sind hierin die auf Gräberfeld in Czerniczyn freigelegten Gräber, die ihre Analogien der Form nach im Gebiet der Zarubincy Kultur haben. Das Grab Nr 3 enthielt menschliche Überreste, die nach Verbrennung wahrscheinlich in einem organischen Behälter untergebracht wurden (Abb. 1).

Bewegliche Fundquellen stellt vor allem die keramische Ware dar. Darunter unterscheidet man einige taxonomische Gruppen: vasenförmige Gefäße (Abb. 2), topfartige Gefäße (Abb. 3), Schalen und ihnen gleichende keramische Ware (Abb. 4), weiter Schöpfbecher und Teller (Abb. 5) sowie Sonderformen (Abb. 6). Meistens ist die Keramik nicht verziert. Unter den Zierformen sind folgende Motive bemerkenswert: Leisten, Fingerabdrücke und sog. Zupfenmotive, ferner gekerbte Kanten sowie Kammstrichlinien. Angesichts der Fertigungsweise ist die Czerniczyn Gruppe nicht einheitlich. Man stößt also auf geschwärzte Ware, und noch häufiger auftretende braune oder rot-braune Keramik. Die Oberfläche ist meistens grob und oft geraut. Sichtbar ist auch der Zusatz von Schamotte (zerschlagene, dh. Schotterkeramik und teilweise ausgetrockneter Ton). Beim Vergleich des Stils und der Fertigungsweise der besprochenen Keramik sind ihre Beziehungen mit folgenden Kulturen sichtbar: pommersche, Przeworsk-, Zarubincy-, Jastorf- und Poienești-Lukaševka-Kultur. Das weist auf eine ziemlich zusammengesetzte Struktur der Czerniczyn Gruppe hin.

Eine genauere Zeitbestimmung neuer Kultureinheit ist wegen ihres heutigen Kenntnisstandes noch schwer. Es scheint aber, daß sie jünger als die eigentliche pommersche Kultur ist (bekannt von diesem Gebiet – Abb. 7), und älter als „reine“ Komplexe der Przeworsk Kultur. So könnte ihre Entwicklung in den Zeitabschnitt zwischen den Endphasen der älteren vorrömischen Periode (die ältere vorrömische Eisenzeit: um 300–200 J. v.u.Z.) und der Phase B₂ (?) der römischen Kaiserzeit (80 J. u.Z.) fallen.

Einige Eigenheiten an der Keramik der Czerniczyn Gruppe (Verdickung der Kanten, ihre Facettierung, verengte Henkel) weisen einen interregionalen Charakter auf. Sie entwickelten sich infolge der Laténisierung auf recht großen Gebieten Europas. Es ist nicht sicher, ob man von der lokalen Entstehung dieser Elemente sprechen kann, oder, ob man hier mit ihrer Übernahme von einer anderer Kultur zu tun hat (Przeworsk-, Zarubincy-, Jastorfkultur). In solchem Falle könnte man von einer indirekten Laténisierung sprechen.

Um die Czerniczyn Gruppe besser zu erkennen, sind weitere archäologische Forschungen erforderlich. Es wäre dann möglich anhand des gewonnenen Fundmaterials, die Czerniczyn Gruppe mit dem Fundinventar anderer Kulturen zu vergleichen. Interessant ist die neulich freigelegte Fundstelle 5 in Łaszczów, wo die Funde von sichtbaren Merkmalen des jastorfschen Kreises geprägt sind (Abb. 8). Die Verteilung der Fundstellen steckt die Grenzen der Czerniczyn Gruppe ab, die sich räumlich aufs Gebiet des Kessels von Hrubieszów erstreckt (Abb. 9).

Übersetzt von Anna Bender

Adres Autora:
Dr Sylwester Czopek
Muzeum Okręgowe
ul. 3. Maja 19
35-030 Rzeszów

ANEKS

Zestawienie stanowisk
(numery odpowiadają numeracji na mapach)

Mapa na ryc. 7:

kultura pomorska

1. Czumów, stan. 1
(kultura pomorska?)
2. Dziekanów, stan. 1
3. Dziekanów, stan. 2
4. Gliniska, stan. 1
5. Kolonia Brodzica, stan. 4
6. Kolonia Dobużek, stan. 2
7. Kolonia Gozdów, stan. 7
8. Kolonia Kobło, stan. 7
(kultura pomorska?)
9. Kolonia Kobło, stan. 6
(kultura pomorska?)
10. Kolonia Małków, stan. 10
11. Kolonia Rzeszowska, stan. 2
12. Łasków, stan. 2
13. Łuszków, stan. 21
(kultura pomorska?)
14. Podhorce, stan. 14
15. Prehoryłe, stan. 13
16. Stefankowice, stan. 33
17. Stefankowice, stan. 41
18. Szychowice, stan. 7/81
19. Świerszczów, stan. 1
(kultura pomorska?)
20. Teptiuków, stan. 17
21. Werbkowice, stan. 3
22. Wereszyn, stan. 4
23. Wilków, stan. 18
24. Wilków, stan. 8
25. Wilków, stan. 10
(kultura pomorska?)
26. Wilków, stan. 7
27. Zalesie, stan. 4

kultura przeworska:

28. Annapol, stan. 13
29. Husynne, stan. 14
30. Kolonia Stefankowice, stan. 11
31. Kolonia Stefankowice, stan. 37
32. Podhorce, stan. 15
33. Podhorce, stan. 16
34. Rogalin, stan. 2
35. Sławęcín, stan. 6
36. Strzyżów, stan. 16
37. Ubrodowice, stan. 17
38. Werbkowice, stan. 3
39. Werbkowice, stan. 27
40. Wilków, stan. 22
41. Zosin, stan. 15

stanowiska o nieokreślonym obliczu
kulturowym, datowane
na okres przedrzymski:

42. Cegielnia, stan. 10
43. Gródek, stan. 20
44. Kolonia Modryń, stan. 3
45. Kolonia Rzeszowska, stan. 1
46. Łasków, stan. 10
47. Podhorce, stan. 3
48. Prehoryłe, stan. 5
49. Prehoryłe, stan. 17
50. Zalesie, stan. 6
51. Zosin, stan. 12

Mapa na ryc. 9

(stanowiska grupy czernicyńskiej):

1. Annapol, stan. 10	5. Cichobórz, stan. 14
2. Annapol, stan. 18	6. Cichobórz, stan. 1/81
3. Annapol, stan. ?	7. Czerniczyn, stan. 10
4. Cichobórz, stan. 13	8. Czerniczyn, stan. 20

9. Czerniczyn, stan. 21
10. Czerniczyn, stan. 23
11. Czerniczyn, stan. 1/81
12. Czumów, stan. 2
13. Czumów, stan. 3
14. Czumów, stan. 4
15. Czumów, stan. 14
16. Dziekanów, stan. 8
17. Gołębie, stan. 14
18. Gródek, stan. 19
19. Hrebenne, stan. 14
20. Hrubieszów-Podgórze, stan. 1A
21. Husynne, stan. 25
22. Kobło, stan. 5
23. Kolonia Brodzica, stan. 12
24. Kolonia Kosmów, stan. 16
25. Kolonia Kożuchy, stan. 1/81
26. Kolonia Małków, stan. 9
27. Kolonia Małków, stan. 10
28. Kolonia Metelin, stan. 1/81
29. Kolonia Modryń, stan. 5
30. Kolonia Nieliszce, stan. 4/81
31. Kolonia Szychowice, stan. 3/81
32. Kolonia Szychowice, stan. 6/81
33. Kolonia Szychowice, stan. 7/81
34. Kosmów, stan. 5
35. Kosmów, stan. 7
36. Kosmów, stan. 8
37. Kosmów, stan. 9
38. Kosmów, stan. 18
39. Kosmów, stan. 22
40. Kosmów, stan. 26
41. Kosmów, stan. 2/81
42. Kozodawy, stan. 6
43. Kryłów, stan. 4
44. Kryłów, stan. 14
45. Kryłów, stan. 15
46. Kryłów, stan. 16
47. Kryłów, stan. 8/81
48. Kryłów, stan. 9/81
49. Kryłów, stan. 10/81
50. Masłomęcz, stan. 1
51. Masłomęcz, stan. 2
52. Masłomęcz, stan. 7
53. Masłomęcz, stan. 12
54. Masłomęcz, stan. 18
55. Masłomęcz, stan. 22
56. Metelin, stan. 2
57. Mieniany, stan. 7
58. Mieniany, stan. 11
59. Mieniany, stan. 12
60. Mircze, stan. 2
61. Modryniec, stan. 1
62. Modryniec, stan. 2
63. Modryniec, stan. 8
64. Modryń, stan. 10
65. Modryń, stan. 14
66. Mołożów, stan. 5
67. Mołożów, stan. 10
68. Moroczyn, stan. 12
69. Oborowiec, stan. 13
70. Podhorce, stan. 29
71. Podhorce, stan. 31
72. Podhorce, stan. 32
73. Podhorce, stan. 35
74. Podhorce, stan. 38
75. Podhorce, stan. 39
76. Podhorce, stan. 40
77. Podhorce, stan. 42
78. Rogalin, stan. 9
79. Strzyżów, stan. 1
80. Ślipcze, stan. 4
81. Ślipcze, stan. 5
82. Ślipcze, stan. 7
83. Ślipcze, stan. 9
84. Ślipcze, stan. 10
85. Świerszczów, stan. 20
86. Świerszczów, stan. 25
87. Ubrodowice, stan. 20
88. Werbkowice, stan. 3
89. Werbkowice, stan. 27
90. Werbkowice-Kotorów, stan. I
91. Wilków, stan. 11
92. Wronowice-Paprzyca, stan. 5
93. Zalesie, stan. 3
94. Zosin, stan. 1
95. Zosin, stan. 8
96. Łaszczów, stan. 5

Uwaga! Wszystkie miejscowości leżą w województwie zamojskim.

Na mapie z ryc. 7 nie zaznaczono stanowisk oznaczonych numerami 27 i 50, a na mapie z ryc. 9 brak jest numerów 25, 28, 93. Wynika to z luk w dokumentacji polowej z badań powierzchniowych.

1. M. K. ...	2. M. K. ...
3. M. K. ...	3. M. K. ...
4. M. K. ...	4. M. K. ...
5. M. K. ...	5. M. K. ...
6. M. K. ...	6. M. K. ...
7. M. K. ...	7. M. K. ...
8. M. K. ...	8. M. K. ...
9. M. K. ...	9. M. K. ...
10. M. K. ...	10. M. K. ...
11. M. K. ...	11. M. K. ...
12. M. K. ...	12. M. K. ...
13. M. K. ...	13. M. K. ...
14. M. K. ...	14. M. K. ...
15. M. K. ...	15. M. K. ...
16. M. K. ...	16. M. K. ...
17. M. K. ...	17. M. K. ...
18. M. K. ...	18. M. K. ...
19. M. K. ...	19. M. K. ...
20. M. K. ...	20. M. K. ...
21. M. K. ...	21. M. K. ...
22. M. K. ...	22. M. K. ...
23. M. K. ...	23. M. K. ...
24. M. K. ...	24. M. K. ...
25. M. K. ...	25. M. K. ...
26. M. K. ...	26. M. K. ...
27. M. K. ...	27. M. K. ...
28. M. K. ...	28. M. K. ...
29. M. K. ...	29. M. K. ...
30. M. K. ...	30. M. K. ...
31. M. K. ...	31. M. K. ...
32. M. K. ...	32. M. K. ...
33. M. K. ...	33. M. K. ...
34. M. K. ...	34. M. K. ...
35. M. K. ...	35. M. K. ...
36. M. K. ...	36. M. K. ...
37. M. K. ...	37. M. K. ...
38. M. K. ...	38. M. K. ...
39. M. K. ...	39. M. K. ...
40. M. K. ...	40. M. K. ...
41. M. K. ...	41. M. K. ...
42. M. K. ...	42. M. K. ...
43. M. K. ...	43. M. K. ...
44. M. K. ...	44. M. K. ...
45. M. K. ...	45. M. K. ...
46. M. K. ...	46. M. K. ...
47. M. K. ...	47. M. K. ...
48. M. K. ...	48. M. K. ...
49. M. K. ...	49. M. K. ...
50. M. K. ...	50. M. K. ...
51. M. K. ...	51. M. K. ...
52. M. K. ...	52. M. K. ...
53. M. K. ...	53. M. K. ...
54. M. K. ...	54. M. K. ...
55. M. K. ...	55. M. K. ...
56. M. K. ...	56. M. K. ...
57. M. K. ...	57. M. K. ...
58. M. K. ...	58. M. K. ...
59. M. K. ...	59. M. K. ...
60. M. K. ...	60. M. K. ...
61. M. K. ...	61. M. K. ...
62. M. K. ...	62. M. K. ...
63. M. K. ...	63. M. K. ...
64. M. K. ...	64. M. K. ...
65. M. K. ...	65. M. K. ...
66. M. K. ...	66. M. K. ...
67. M. K. ...	67. M. K. ...
68. M. K. ...	68. M. K. ...
69. M. K. ...	69. M. K. ...
70. M. K. ...	70. M. K. ...
71. M. K. ...	71. M. K. ...
72. M. K. ...	72. M. K. ...
73. M. K. ...	73. M. K. ...
74. M. K. ...	74. M. K. ...
75. M. K. ...	75. M. K. ...
76. M. K. ...	76. M. K. ...
77. M. K. ...	77. M. K. ...
78. M. K. ...	78. M. K. ...
79. M. K. ...	79. M. K. ...
80. M. K. ...	80. M. K. ...
81. M. K. ...	81. M. K. ...
82. M. K. ...	82. M. K. ...
83. M. K. ...	83. M. K. ...
84. M. K. ...	84. M. K. ...
85. M. K. ...	85. M. K. ...
86. M. K. ...	86. M. K. ...
87. M. K. ...	87. M. K. ...
88. M. K. ...	88. M. K. ...
89. M. K. ...	89. M. K. ...
90. M. K. ...	90. M. K. ...
91. M. K. ...	91. M. K. ...
92. M. K. ...	92. M. K. ...
93. M. K. ...	93. M. K. ...
94. M. K. ...	94. M. K. ...
95. M. K. ...	95. M. K. ...
96. M. K. ...	96. M. K. ...
97. M. K. ...	97. M. K. ...
98. M. K. ...	98. M. K. ...
99. M. K. ...	99. M. K. ...
100. M. K. ...	100. M. K. ...

WYKAZ TWÓRZY

Wydawnictwo ...
 Warszawa, 1950
 W. K.